

اشاره

امروزه، ایجاد تحول و نوآوری در برنامه‌های مدارس و تأکید بر مهارت و کاربرد دانش، مستلزم استفاده از ابزارها، وسایل و فناوری‌ها در امر آموزش است، زیرا مهارت‌های معلم و نیز دانش نظری او به تنهایی نمی‌تواند جوابگوی نیازهای دانش‌آموز باشد. همچنین، با مطرح شدن نظریه‌های جدید یادگیری و تأکید آن‌ها بر نیازهای یادگیرندگان، ارتباط آموزش با زندگی واقعی یادگیرنده، و ایجاد شرایط واقعی برای یادگیری و توجه به رویکرد نظام‌مند در آموزش، کاربرد این ابزارها و وسایل در آموزش اهمیت ویژه‌ای یافته و تغییر دیدگاه‌های جاری و پیدایش نگاهی جدید و جامع نسبت به ابزارها و وسایل آموزشی را در پی داشته است. در این شرایط ضرورت وجود بسته آموزشی مطرح می‌شود؛ بسته‌ای شامل مجموعه منابع، مواد و ابزارهای آموزش هماهنگ که برای نیل به هدف آموزشی خاص سازمان یافته است (ذوفن، ۱۳۸۹). نقش معلم در این موقعیت و در امر سازمان‌دهی تدریس و اداره کلاس، از آموزگاری به راهنما بودن تغییر یافته است. به این معنا که قبلاً معلم نقش محوری داشت و اکنون فراگیرندگان محور اساسی یادگیری هستند. در فرایند یاددهی - یادگیری مشارکتی، معلم نقش خود را با فراگیرندگان به تعامل می‌گذارد. معلمی که به جای آموزگاری، به معنی انتقال‌دهنده محض داده‌ها، می‌خواهد راهبر عملیات یاددهی شود، لازم است از امکانات کافی برای اتخاذ تصمیم و اعمال شیوه‌های مدیریت در کلاس درس، یعنی برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، انگیزش و کنترل فراگیرندگان برخوردار باشد. در این میان، بسته‌های آموزشی با ابعاد وسیع خود می‌توانند امکانات مورد نیاز معلم برای ایفای نقش رهبری را در اختیار وی قرار دهند.

■ بسته آموزشی چیست؟

بسته آموزشی به مجموعه‌ای هماهنگ از رسانه‌های آموزشی اطلاق می‌شود که در یک بسته واقعی (مانند یک زونکن یا کارتن به همراه سایت اینترنتی) یا به صورت اجزایی هماهنگ با نشان تجاری مؤسسه تولیدکننده، تهیه و برای یک یا چند پایه تحصیلی استفاده می‌شود. این مجموعه آموزشی دو بخش نرم‌افزاری (راهبردها، الگوها، وظایف، چارچوب‌ها، رهنمودها، تکالیف و آزمون‌ها) و سخت‌افزاری (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، ابزارها، منابع و مواد) دارد که می‌تواند به صورت یک ابزار در فرایند مشکل‌گشایی نظام آموزش و کار تدریس معلمان کاربرد گسترده‌ای داشته باشد و علاوه بر آنکه یک سیستم کامل از فعالیت‌های یادگیری را عرضه می‌کند، در انفرادی کردن آموزش و پرورش استعدادها، توانمندی‌های بالقوه دانش‌آموزان، علمی کردن ارزشیابی آزمون‌ها و ابزارهای اندازه‌گیری تشخیصی، مجموعه فعالیت‌های انفرادی و گروهی آن‌ها و نیز تبیین و شناسایی تجهیزات دیداری-شنیداری و وسایل آموزشی مورد استفاده در کلاس و ارائه راهنمای تدریس و الگوهای طراحی آموزشی و طرح درس یاری‌دهنده کار تعلیم و تربیت باشد.

■ اهداف تولید بسته آموزشی

بسته آموزشی اهداف زیر را دنبال می‌کند:

۱. جذاب‌سازی و آسان‌سازی فرایند یادگیری؛
۲. تسهیل فرایند یادگیری برای

افراد که سبک‌های یادگیری متفاوتی دارند؛

۳. توسعه و تعمیق یادگیری فراگیرندگان از طریق استفاده از رسانه‌های متفاوت آموزشی؛

۴. کاهش نقش کتاب درسی به عنوان تنها رسانه آموزشی؛

۵. گسترش استفاده از فاوا در فرایند یاددهی - یادگیری؛

۶. هماهنگ کردن دفاتر و فعالیت‌های سازمان حول محور تولید بسته آموزشی؛

۷. ایجاد زمینه لازم برای ورود بخش خصوصی به تولید بسته یا اجزای آن؛

۸. ایجاد امکان ارتباط بیشتر معلمان و دانش‌آموزان با یکدیگر در یادگیری محتوای برنامه درسی با استفاده از امکانات متنوع؛

۹. نقش‌آفرینی بیشتر معلمان، دانش‌آموزان و والدین در فرایند یاددهی - یادگیری از طریق به‌کارگیری فاوا؛

۱۰. خروج از نظام یکبار مصرف کتاب درسی.

■ بسته آموزشی در نظام‌های آموزشی متمرکز و غیرمتمرکز

در نظام‌های درسی را یک مرکز یا سازمان تولید می‌کند، بسته آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده کلیه معلمان و دانش‌آموزان مربوطه تهیه و تدوین می‌کنند و واضح است که نظام متمرکز، به دلیل ثبات برنامه‌ها، فاقد انعطاف لازم برای مشارکت معلمان و دانش‌آموزان در تولید بسته آموزشی است. در نظام‌های درسی نیمه متمرکز با وجود آنکه بسته آموزشی را برنامه‌ریزان، تولید می‌کنند، معلمان

و دانش‌آموزان می‌توانند نیازها، نوآوری‌ها و اصلاحات خود را به تولیدکنندگان بسته آموزشی منعکس کنند و هنگام استفاده از بسته آموزشی نیز آن‌ها را مورد توجه قرار دهند. در نظام‌های غیرمتمرکز، خود معلمان برنامه درسی یا بسته آموزشی کلاس درس خود را تهیه می‌کنند یا می‌توانند از میان برنامه‌ها یا بسته‌های آموزشی موجود، برنامه مورد نظر خود را انتخاب کنند. در این روش، اعتقاد بر آن است که تفکر بهره‌برداری از بسته‌ها و نظام‌های آموزشی باید از درون کلاس‌های درس و ذهن و عمل معلمان تراوش یابد. زیرا اگر معلم صرفاً خود را مجری محض بپندارد و بسته‌ها و نظام‌های آموزشی را هم مسئولان ارشد و برنامه‌ریزان درسی طراحی و تولید و برای استفاده معلمان به مدارس ارسال کنند، چندان مورد استفاده قرار نخواهد گرفت و همانند بسیاری از طرح‌های دیگر شکست خواهد خورد. در واقع، بهترین بسته‌ها و نظام‌های آموزشی همان‌هایی هستند که از درون مدارس جوشیده‌اند و در همان جا استفاده می‌شوند.

به عبارت دیگر، استفاده از بسته‌های آموزشی در فرایند یادگیری درون کلاس‌های درس، حرکتی در مسیر پویایی امر آموزش، متنوع‌کردن راهبردهای یاددهی - یادگیری و غنی ساختن درجه استقلال معلمان است؛ حتی در نظام‌های متمرکز که محتوا از بالا به پایین ابلاغ می‌شود و معلمان در آفرینش و تألیف آن‌ها عملاً نقش ندارند هم در بسته آموزشی، درجه‌ای از آزادی عمل و استقلال وجود دارد که معلم می‌تواند مواد آموزشی را

در نظام‌های درسی متمرکز که برنامه‌های درسی را یک مرکز یا سازمان تولید می‌کند، بسته آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده کلیه معلمان و دانش‌آموزان مربوطه تهیه و تدوین می‌کنند

بسته آموزشی ممکن است برای دانش آموزان یا برای کمک به معلمان در آموزش تهیه شود.

با راهبردهای یاددهی-یادگیری انتخاب متناسب سازد. حتی معلمان می‌توانند در تولید بسته‌های آموزشی سهیم و شریک باشند. معلمی که مواد آموزشی متنوعی به نام بسته‌های آموزشی را در کنار خود دارد، دیگر همان معلم دیروزی نخواهد بود، او معلم مستقل‌تری است که گنجینه‌ای از مواد آموزشی، راهبردهای یاددهی-یادگیری و فنون آموزش انفرادی و فرایندهای مشکل‌گشایی را با خود دارد.

به عبارت دیگر، تولیدکنندگان و طراحان واقعی بسته‌های آموزشی در درجه اول خود معلمان هستند. آن‌ها می‌توانند هر زمان که صلاح دیدند بخش‌هایی را به بسته‌ها اضافه یا از آن‌ها کم کنند. استفاده از بسته‌های آموزشی تولید شده، نه تنها از خلاقیت معلمان نمی‌کاهد، بلکه با اثرات مستقیمی که در افزایش درجه استقلال، ایجاد انگیزه، نوآوری، اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیری، احساس امنیت، بصیرت، هدفمندی، پیچیدگی، کنجکاوی، نظم‌کاری، پشتکار و اظهار وجود معلمان بر جای می‌گذارد، به نوعی در ایجاد و توسعه ویژگی‌های یک انسان خلاق نیز اثربخش است.

■ انواع و اجزای بسته آموزشی

بسته آموزشی ممکن است برای دانش‌آموزان یا برای کمک به معلمان در آموزش تهیه شود. بسته آموزشی معلم، علاوه بر ویژگی‌های آموزشی دانش‌آموز، به نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس نیز پاسخ می‌گوید. همچنین، با توجه به هدف آن می‌تواند برای یک برنامه درسی یا یک دوره آموزشی یا یک کلاس درس تهیه شود. بسته آموزشی بدون

توجه به اینکه گروه هدف آن کیست، اجزا و عناصری دارد:

۱. منابع اصلی

- الف) کتاب راهنمای معلم^۲
- ب) کتاب دانش آموز
- ج) کتاب کار دانش آموز
- د) کتاب ارزشیابی

۲. منابع تکمیلی

الف) منابع چاپی

معرفی کتاب‌های کمک آموزشی چاپ شده توسط مؤسسات خصوصی که با علاقه‌ها و سلیقه‌های دانش‌آموزان در درس مربوط هماهنگی بیشتری دارد.

● کتاب‌های (داستان، قصه، افسانه) برای تقویت مفاهیم درس‌های کتاب

● مجلات و نشریات کمک آموزشی برای خانه (شامل فعالیت‌های مرتبط با برنامه درسی) یا برای تفریح و سرگرمی دانش‌آموزان یا بهره‌گیری از اوقات فراغت ایشان برای دانش‌افزایی و مهارت‌های موردنظر، یا برای راهنمایی معلمان، اولیا و دانش‌آموزان

● کتاب راهنمای مکان‌ها، مؤسسات علمی، فرهنگی، تربیتی مرتبط با موضوعات یادگیری و نحوه استفاده از آن‌ها مانند موزه‌ها، پارک‌ها، انجمن‌های علمی، ادبی، مساجد، بناهای تاریخی و...

● کتاب، شعر و سرود (برای شکل‌گیری مهارت‌های مربوط به درس و مهارت‌های زبانی)

● کارت‌های آموزشی (کارت‌های نشانه ساخته شده براساس علاقه‌ها و مهارت‌هایی که مفاهیم درس را تقویت می‌کند).

● معرفی روزنامه‌ها و مجلات

فرهنگی کثیرالانتشار مرتبط با موضوعات یادگیری

● کتاب‌های مرتبط با فعالیت‌های رایج میان مردم برای مطالعه و آموزش مفاهیم در درس‌های خاص، مانند داد و ستد در ریاضی

● کتاب کار برای تکرار آموزش (شامل تمرین‌های اضافی برای دانش‌آموزان خاص).

● کتاب کار برای غنی‌سازی درس (برای توسعه یادگیری، مهارت‌های تفکر و...).

● کتاب کار برای کاربرد حل مسئله در دروس (شامل جدول‌های راهنما و تمرین‌های حل مسئله برای درس‌های مرتبط).

● کتاب راهنمای چندزبانه: فهرستی از فعالیت‌های مرتبط با درس برای زبان‌های خارجی موردنظر.

● کتاب مرجع شامل لغات و اصطلاحات کلیدی مربوط به هر درس

● کتاب راهبردهای خواندن مرتبط با موضوعات و مباحث درس.

● کتاب کار برای مرور روزانه (مرور نظام‌دار درس‌های قبل و مرور ترکیبی آن‌ها و مرور تسلط‌های سال قبل شامل مهارت‌ها و مفاهیم کلیدی درس‌های سال قبل)

ب) منابع ایزاری معلم

● بسته اورهد و طلق شفاف برای هر درس و فعالیت‌های آن شامل طلق‌های شفاف و رنگ‌آمیزی شده

● تابلوی آهن‌ریا (تخته تدریس با شماره‌ها و قطعات مربوط از جنس آهن‌ریا) همراه با راهنمای آن در درس مرتبط

- صفحات بزرگ (سازمان یافته برای آموزش مفاهیم درس) مانند لوحه‌ها
- آلبوم موضوع روز کلاس درس (برای یادگیری مهارت‌های مرتبط با درس)
- آلبوم دوزبانه (شامل عکس‌های بزرگ برای دانش‌آموزان دوزبانه).
- آلبوم راهبردهای خواندن شامل راهبردهای خواندن صحیح موضوع درس، تسلط‌های مورد نیاز برای پیوند میان خواندن و موضوع درس
- لوازم کار مرتبط با مهارت‌ها و مفاهیم درس مانند (کارتون‌ها، عروسک‌ها، ویدیوها، داستان‌ها و بازی‌های تقویت مفاهیم درس و...).

ج) منابع و لوازم کار دانش‌آموز

- قطعات کاردستی، کارگاهی (کیت‌ها)، آزمایشگاهی مرتبط با درس (انجام کاردستی برای کسب مفاهیم درس) و تأمین آن‌ها به تعداد کافی در درس مرتبط مانند درس‌های ریاضی، علوم و حرفه‌وفن.

د) منابع و لوازم انجام فعالیت‌ها با فناوری جدید

- استفاده از وسایل صوتی-تصویری برای نمایش موضوعات، یادگیری مفاهیم، ارائه شرایط یادگیری واقعی و انجام فعالیت یادگیری، از طریق فیلم سینمایی، تلویزیونی، ویدیو و دی‌وی‌دی و نوارهای صوتی و ضبط صوت
- دستورالعمل نمایش موضوع درس در محیط مورد علاقه دانش‌آموز مانند باغ حیوانات و... برای تعریف مفاهیم درس
- راهنمای ارائه کارهای یک

غیرزنده و مکان‌ها و پدیده‌های طبیعی مرتبط با موضوعات درس

ه) منابع رایانه‌ای: فناوری برتر

۱. برای معلم:

- سی‌دی برنامه‌ریز (راهنمای ساخت برنامه الکترونیکی همراه با جداول کار برای همه مواد بسته منبع معلم)
- سی‌دی تست و تمرین وبسایت‌های مرتبط با موضوع درس برای استفاده معلمان
- حوزه دانش شامل مراکز یادگیری روی شبکه مرتبط با درس

۲. برای دانش‌آموز

- سی‌دی فعالیت‌های تعاملی مانند کار با ابزارهایی برای یادگیری، رسم شکل یا جدول یا سایر موارد مرتبط با درس
- فعالیت شبیه‌سازی شده مانند مسافرت علمی در قالب شخصیت‌های کارتونی (برای کاربرد حل مسئله یا تجزیه و

- شخصیت مورد علاقه دانش‌آموز مانند کشف‌های جیمز در ریاضی برای انجام فعالیت‌های سرگرمی مرتبط با مفاهیم درس.
- راهنمای فراهم آوردن یک موقعیت مورد علاقه دانش‌آموز برای ارائه مفاهیم خاص در درس مربوط
- راهنمای ارائه فعالیت‌های مورد علاقه دانش‌آموزان برای تمرین حقایق زندگی مرتبط با درس، با توجه به نیازهای فردی دانش‌آموزان مانند فعالیت‌های ورزشی
- دستورالعمل برپایی کارگاه آموزشی برای دانش‌آموزان به منظور تقویت یادگیری درس، درک ارتباط‌ها، حل مسئله و ... (مانند کشف معمای پنهان در تصویر، بازی با پرتاب سریع).
- آلبوم نقشه‌ها، اسلایدها، عکس‌ها و تصاویر موجودات زنده و

بسته آموزشی
باید به
تفاوت‌های فردی
دانش آموزان،
نیازهای ویژه،
استعدادهای برتر
و دیرآموزها توجه
کند

تحلیل اطلاعات) در درس‌های ریاضی، علوم و ...

- راهنمای انجام فعالیت‌های درسی با رایانه، ماشین حساب و... در درس مربوط
- راهنمای استفاده از مجلات الکترونیکی مرتبط با موضوع درس

ملاک‌های انتخاب عناصر بسته آموزشی

۱. تناسب تعداد فراگیرندگان با اجزا و عناصر و وسایل انتخابی؛
 ۲. قابل استفاده بودن فضای آموزشی با وسیله انتخابی در فضای کلاسی؛
 ۳. تناسب زمانی به نحوی که بتوان از رسانه موردنظر در زمان متناسب با ساعات آموزش استفاده کرد؛
 ۴. دسترسی سهل به وسیله مورد نظر؛
 ۵. مقرون به صرفه بودن به کارگیری رسانه مورد نظر از نظر اقتصادی.
- نتیجه آنکه معلم می‌تواند با توجه به جمیع شرایط و معیارها، اجزای بسته آموزشی را ارزیابی کند و با اولویت‌بخشی به طراحی و تولید یا خرید و تهیه این اجزا بر اساس معیارهای از پیش تعیین شده، گزینه‌های مناسب را انتخاب کند.

اصول حاکم بر بسته آموزشی

۱. بسته آموزشی باید امکانات، تفاوت‌ها و نیازهای فرهنگی و بومی و محلی را در سطح کشور مورد توجه قرار دهد.
۲. بسته آموزشی باید شرایط اقتصادی جامعه را مورد توجه قرار دهد.
۳. در تولید بسته آموزشی مربوط به یک درس باید رویکردهای برنامه درسی ملاک عمل باشد.
۴. در تولید بسته آموزشی باید فضاهای طبیعی و امکانات و مراکز اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و چگونگی استفاده از آن‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری مورد توجه قرار گیرد.
۵. در انتخاب اجزای بسته آموزشی باید فناوری‌های مناسب و کارآمد (قدیم و جدید) به نحو مؤثر مورد استفاده قرار گیرد.
۶. بسته آموزشی باید به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، نیازهای ویژه، استعدادها برتر و دیرآموزها توجه کند.
۷. اجزای بسته آموزشی باید متنوع و جذاب باشد و انگیزه‌های درونی برای تعمیق یادگیری را ایجاد کند.
۸. بسته آموزشی باید فرصت خلاقیت و نوآوری را در

۹. فرایند یاددهی - یادگیری هم برای معلم و هم دانش‌آموز ایجاد کند.
۹. امکان به‌کارگیری پژوهش در حوزه‌های متفاوت را فراهم کند.
۱۰. امکان رشد مهارت‌های شناختی و فراشناختی را در یادگیرندگان ایجاد کند.
۱۱. به مشارکت بیشتر و تعامل فراگیرندگان با مدرسه و جامعه کمک کند.
۱۲. فرصت ارزشیابی از پیشرفت یادگیری به شکل‌های متنوع و متناسب و با توجه به تفاوت‌های فردی و اهداف برنامه درسی را فراهم کند.
۱۳. برای استفاده از محیط‌های متفاوت یادگیری انعطاف داشته باشد.
۱۴. از کیفیت و مرغوبیت لازم برخوردار باشد.
۱۵. راهنمایی‌ها و آموزش‌های لازم را برای استفاده صحیح و بهینه از بسته آموزشی دارا باشد.

پی‌نوشت

1. Learning package

۲. کتاب راهنمای معلم یک نرم‌افزار کمکی در بسته آموزشی است. هدف عمده راهنمای معلم عرضه رهنمودهایی برای تدریس هر یک از بخش‌های برنامه درسی است. در راهنمای معلم، هدف از مبحث بیان شده و سابقه موضوع درسی گفته می‌شود. مواد آموزشی تکمیلی و بخشی با عنوان خواندنی‌های معلم که اطلاعات علمی فراتر از کتاب را در اختیار معلم می‌گذارد، مجموعه طرح درس پیشنهادی را در اختیار معلم قرار می‌دهد و نیز مجموعه‌ای از راهبردهای یاددهی - یادگیری را ارائه می‌کند که برای معلمان مناطق گوناگون کمک بسزایی محسوب می‌شود.

منابع

۱. ذوفن، شهناز (۱۳۸۹). کاربرد فناوری‌های جدید در آموزش. انتشارات سمت. تهران.
۲. مجدفر، مرتضی (۱۳۷۵). بسته آموزشی چیست؟. انتشارات چاپار فرزندانگان.
۳. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی (۱۳۸۵)، اصول راهنمای تهیه بسته آموزشی، دبیرخانه شورای هماهنگی علمی
۴. دبیرخانه شورای هماهنگی علمی سازمان (۱۳۸۸). بسته آموزشی: پرسش‌ها و پاسخ‌هایی درباره چیستی، چرایی و چگونگی تولید بسته آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. وزارت آموزش و پرورش.
5. World Bank Institute, Learning Package on Capacity development, New York, www.lencd.org
6. Vonderleyen, Ursula, "The Educational Package, A New start for taking part, Federal Ministry of labour and Social Affairs, Germany